

УДК 811.111'373.237

Пономарьова О. А.

СЕМАНТИЧНІ ВІДНОШЕННЯ ПАРЕМІЙ, ЩО МІСТЯТЬ НАЗВУ ЛЮДИНИ ЗА РОДОМ ЗАНЯТЬ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ)

Стаття присвячена аналізу семантичних (синонімічних і антонімічних) відношень між українськими, англійськими та німецькими пареміями, що містять лексеми на позначення людини за родом занять. У статті встановлено синонімічні ряди фразем, виділено їх структурні та семантичні особливості в порівнюваних мовах.

Ключові слова: паремія, прислів'я, приказка, назва людини за родом занять, парадигматичні відношення, синонім, антонім.

Пономарьова О. А. Семантические отношения паремий, содержащих название человека по роду занятий (на материале украинского, английского и немецкого языков). – Статья.

Статья посвящена анализу семантических (синонимических и антонимических) отношений между украинскими, английскими и немецкими паремиями, содержащими лексемы для обозначения человека по роду занятий. В статье установлены синонимические ряды фразем, выделены их структурные и семантические особенности в сравниваемых языках.

Ключевые слова: паремия, пословица, поговорка, название человека по роду занятий, парадигматические отношения, синоним, антоним.

Ponomarova O. A. Semantic relations of proverbs, containing name of a person by occupation (with reference to Ukrainian, English and German). – Article.

The article deals with the analysis of semantic, namely synonymic and antonymic, relations between Ukrainian, English and German proverbs, containing lexemes naming a person by occupation. Synonymic series of set phrases are being listed; their structural and semantic features are being distinguished in each of the three languages.

Key words: proverb, saying, set phrase, name of a person by occupation, paradigmatic relations, synonym, antonym.

Постановка наукової проблеми та її значення.

На сучасному етапі розвитку науки про мову спостерігається підвищений інтерес дослідників до теоретичних і практичних питань лінгвістичної пареміології. Прислів'я та приказки є цінним матеріалом для дослідження історії, культури та побуту народу в етнолінгвістичній і лінгвокультурній перспективі. Головне призначення прислів'їв – давати стислу й водночас експресивну, образно виражену оцінку об'єктивних явищ дійсності, природи й суспільства, що притаманна народному світогляду. Тематично паремії охоплюють практично всі сторони життя людини, різнобічні взаємозв'язки між явищами дійсності, відображають різноманітні соціальні й побутові реалії, а також наївно-філософські, релігійні, морально-етичні, естетичні народні погляди. Наявність синонімічних рядів є однією з властивостей корпусів прислів'їв і приказок у різних мовах, у чому знаходить своє відображення й вираження здатність мовленнєвого мислення людини пізнавати навколишнє середовище через утворення паралельних, співвідносних, водночас подібних і відмінних мовних образів тих самих предметів і явищ об'єктивного світу.

Актуальність теми дослідження визначається посиленням у мовознавстві інтересу до вивчення фразеологічних мікросистем, зокрема важливістю дослідження системних відношень у площині паремійних угруповань. Цим і пояснюється доцільність розгляду семантичних відношень прислів'їв і приказок, що містять назви людини за родом занять.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Наукові дослідження, предметом вивчення яких стали при-

слів'я й приказки, почали з'являтися на початку XIX ст. Це були невеликі збірки висловів, іноді в супроводі коментарів. Фольклористів і літературознавців того часу цікавили насамперед питання засобів художньої виразності, поезики й ритміки паремій. Пізніше значний внесок у дослідження цієї проблематики зробили такі вчені, як В.І. Даль, О.О. Потебня, І.Я. Франко, Г.Л. Пермяков та ін.

Типологічні особливості фразеологічних синонімів в англійській і українській мовах вивчали І.В. Сніцар і В.О. Співачук [3], Я.В. Бечко [2].

Мета й завдання статті. Мета нашого дослідження – проаналізувати особливості реалізації семантичних відношень, що існують між українськими, англійськими та німецькими пареміями з назвами людини за родом занять.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- 1) розкрити зміст понять синонімії й антонімії, а також особливості їх реалізації в пареміологічній системі;
- 2) навести синонімічні ряди, дати їх структурну та семантичну характеристику.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Поняття синонімії й антонімії на сучасному етапі розглядаються як типи парадигматичних відношень, а тому вивчаються у взаємозв'язку.

Парадигматичні семантичні відношення прислів'їв і приказок мають свої особливості, оскільки паремії здебільшого мають структуру й семантику речень. Через це відповідь на запитання про збіг чи розбіжність у плані вираження, обов'язкова для визначення наявності синонімічних або

антонімічних відношень, може тут бути проблематичною. Приказки, на відміну від прислів'їв, можуть мати лексичні семантичні еквіваленти й тому потенційно здатні утворювати синонімічні й антонімічні ряди, а для прислів'їв, на думку М.Ф. Алефіренка, «спірним є саме питання про можливість подібних парадигматичних відношень, оскільки прислів'я не позначають денотат, а висловлюють умовивід» [1, с. 285].

У нашому дослідженні ми простежуємо семантичні відношення паремій шляхом тематичного групування, яке може здійснюватися за двома принципами: 1) за ключовим словом; 2) за цілісним змістом, причому домінує другий аспект. Відповідно, нас цікавлять не лише згадані в пареміях предмети, явища, ознаки тощо, а передусім думки, ідеї, умовиводи, які виражаються ними.

Синонімічний (як у внутрішньому, так і в міжмовному аспектах) ряд паремій зі спільним значенням «люди не міняються» (укр. *горбатого могила справить*) утворюють: укр. *Покаявся злодій у ягодах* (9, с. 134); англ. *Once a priest, always a priest; Once a whore, always a whore; Once a thief, always a thief* (4, с. 249); *The thief is sorry that he is to be hanged, but not that he is a thief* «Злодій жалкує не тому, що він злодій, а тому, що його вішають за це» (5, с. 941); *Save a thief from the gallows, and he will be the first to cut your throat* «Врятуй злодія від шибениці, і він першим перереже тобі горло» (4, с. 271); нім. *Bettler und Krämer sind nie vom Wege ab* (12); *Der Säufer lässt das Trinken nicht* (12); *Der Dieb stiehlt so lange, bis er an der Galgen kommt* (7, с. 52). Інваріантне значення перерахованих виразів полягає в тому, що людині, яка займалася певною діяльністю, завжди властивими будуть риси характеру, сформовані в процесі роботи. Водночас майже всі наведені паремії можуть набувати узагальненого витлумачення «людина завжди повертається до старих пороків». До родів занять, від яких людина не здатна відмовитися, прислів'я зараховують (поряд із церковно-релігійною та торгівельною сферами) також проституцію, жебрацтво, пияцтво, злодійство. Відповідно назви осіб за цими родами занять можуть у внутрішньофразеологічному контексті виступати як функціонально співвідносні в плані мотивації ними синонімічних цілісних значень.

Варто також зазначити, що наведені утворення не є абсолютними синонімами. Так, для укр. *Покаявся злодій у ягодах*, цілісну семантику якого можна окреслити як «злочинець кається лише в безвихідній для нього ситуації», значення «люди не змінюються» є радше імпліцитним пресупозитивним підґрунтям зазначеної семантики (мовляв, злодій із примусу покається, але надалі лишиться злодієм). Натомість в англійських пареміях про злодія підкреслюється прямо відмінна риса, а саме: злочинець не розкаюється й перед лицем

смерті, і це в інший, порівняно з українським прислів'ям, спосіб також свідчить про незмінність у людини її злочинних нахилів.

В ідеографічному плані паремії, що говорять про незмінність (поганої) вдачі людини, можна підвести під більш загальну фразеосемантичну категорію «Внутрішня характеристика людини». У складі цієї останньої можна також виокремити надзвичайно близький за значенням різновид «зміна зовнішнього вигляду не призведе до зміни внутрішнього єства». Сюди ми відносимо такі паремії: англ. *A monkey remains a monkey though dressed in a judge's gown* (4, с. 66); *An ape's an ape, a varlet's a varlet, though they be clad in silk or scarlet* – «Коронувати блазня – не значить зробити його королем»; *Ape is never so like an ape as when he wears a doctor's cape* (5, с. 33); *Der Mönch legt wohl die Kutte ab, aber nicht den Sinn* «Хоч і одягне вовк овечу шкуру, а все вовком буде» (7, с. 60). Близькість цих синонімічних рядів полягає в тому, що і там, і там ідеться саме про лиху вдачу.

Інший семантичний ряд паремій із назвами осіб за родом діяльності зосереджується довкола ролі особистості як лідера, суб'єкта господарської діяльності тощо. Думку про те, що в кожній справі має бути голова, керівник, виражають українські прислів'я *Всякий двір хазяйським оком держиться; Без хазяїна й хата сиротина* (8, с. 72); *Без гетьмана військо гине* (9, с. 74); *Як череди без личмана, так козакам без гетьмана; Отаманом армія кринка* (9, с. 476); німецьке *Wo du nicht bist, Herr Organist, da schweigen alle Flöten* (6, с. 428).

Семантично співвідносним зі щойно наведеним є один із найбільших синонімічних рядів, котрий утворюють паремії, що відображають ідею про марність зусиль у роботі, якою керують кілька керівників: укр. *Де багато няньок, там дитя каліка* (9, с. 309); *Багато няньок – дитя без носа* (8, с. 117); *Де багато господинь, там хата не метена* (8, с. 73); *Де багацько господинь, то ту хату хоч покинь* (8, с. 119); *Дві господині в хаті не дадуть ради кошеняті* (8, с. 172); *Два кухарі – лихий борці; Де багато кухарів, там собаки не голодні; Де багато кухарок, там борці пересолений (... там їсти нема що); Де кухарок шість, там нема де сісти і що їсти*; англ. *Too many cooks spoil the broth* (5, с. 957); *Many commanders sink the ship* (4, с. 257); *Many physicians have killed the king; There is no good accord where every man would be a lord* (10, с. 414); нім. *viele Köche verderben den Brei* (6, с. 102); *viele Ärzte heilen übel; Kein Arzt ist besser denn drei* (12); *Drei Ärzte bei einen Kranken, da kann sich der Friedhof bedanken* (11, с. 152). Цілісне ідіоматичне значення прислів'їв – «загальна справа – нічия справа». Якщо доручення покладають на декількох осіб, то в результаті воно залишається невиконаним, адже кожен надіється на іншого. У кожній справі, будь то приготування їжі, догляд

за дітьми, ведення домашнього господарства, керування судном чи лікування пацієнта, повинна бути відповідальна особа. А якщо хочеш, щоби справа була добросовісно зроблена – роби сам.

Ще одним семантичним розрядом, довкола якого групують синонімічні паремії, є характеристика індивіда з боку його професійної кваліфікованості. Тут теж, але вже здебільшого в позитивному сенсі, ідеться про те, що певні внутрішні риси особистості отримують зовнішній вияв – у цьому разі в наслідках виробничої діяльності. Спільним твердженням, що результат праці залежить від майстерності виконання, тобто про робітника можна судити за його роботою, об'єднані в синонімічний ряд такі паремії: укр. *По роботі пізнати майстра* (9, с. 335) (пор. нім. *Am Werke erkennt man den Meister* (6, с. 395)); *Господаря видно по господарству* (8, с. 72); *Господаря пізнають по воротах; Знайте мене перепічайку, що на воротах місто* (9, с. 478); англ. *The work shows the workman* (5, с. 1026). Сюди ж ми відносимо прислів'я зі структурою «який... , такий і...»: укр. *який господар, такий і дім* (8, с. 73); *який муляр – такий фундамент, який гончар – такий горщик*; англ. *as is the gardener, so is the garden* – «який садівник, такий і сад» (5, с. 40); *like carpenter, like chips; like author, like book* (5, с. 612); *like master, like land*; нім. *wie der Herre, so's Gescherre; wie der Meister, so das Werk*.

Ще однією сферою, у якій знаходять прояв внутрішні риси індивіда, є відображення цих рис у відповідному соціальному середовищі, зокрема в сім'ї (у цьому разі йдеться не лише про внутрішні чи діяльнісні характеристики, а й про зовнішність). Отже, близьким структурно, однак дещо відмінним семантично стосовно попереднього є синонімічний ряд зі значенням «діти – дзеркало батьків; колектив – дзеркало керівника»: укр. *який пастух, така й череда* (9, с. 326); *який ніп, така його й парафія; який мельник – такий млин, який батько – такий син* (9, с. 327); англ. *like master, like man* (5, с. 612); *like teacher, like pupil* (5, с. 613); *as the baker, so the buns; as the father, so the sons* (4, с. 35).

Повертаючись до відображення в пареміях позначень і характеристик трудової діяльності, в один ряд ми можемо поставити паремії, які на підставі спільності рис, особливостей, умінь, властивих представникам певних професій, служать розпізнавальною ознакою для інших осіб цього ж ремесла, наголошують, що спільність професійних занять, часом і негативно конотованих, дозволяє людям легше встановлювати зв'язки: укр. *Злодій злодія зараз пізнає; Рибак рибака пізнає здалека; Грач грача здалека бачить; Чумака чумака бачить здалека*; англ. *to set a thief to catch a thief* – «злодій злодія швидше зловить» (5, с. 849).

Однак певні зовнішні ознаки приналежності особи до певного роду занять не завжди гаранту-

ють відповідність цієї особи вимогам фаху чи не завжди свідчать про її відповідний професійний статус; у розширеному тлумаченні ці паремії свідчать, що зовнішнє в людині не завжди відповідає внутрішньому, пор. укр. *Не все ж то козак, що спускає має* (9, с. 253); англ. *All are not soldiers that go to wars* (5, с. 24); *All are not hunters that blow the horn; All are not thieves that dogs bark at; The cowl (або hood) does not make the monk* (5, с. 244). Таким чином, у народній словесній творчості віддзеркалюється думка про те, що упередження й стереотипні уявлення не завжди підтверджуються, а зовнішність оманлива (пор. *не все те золото, що блищить*).

На необхідності навчання й знань для успішної професійної діяльності наголошують паремії-синоніми: укр. *За одного вченого дають десять невчених* (8, с. 47); *Ученому світ, а невченому тьма; Хороший рибак по кльову мусить знати, як рибку звати* (8, с. 50); англ. *The eye of a master does more work than both his hands* – «Око майстра робить більше праці, ніж обидві його руки» (4, с. 98). І якщо необхідні знання й досвід відсутні, то жодні допоміжні засоби праці, інструменти не стануть у пригоді: укр. *Злому женецьві кожний серп злий* (8, с. 55); англ. *A bad shearer never had a good sickle* (4, с. 255); *A bad (або ill) workman quarrels with his tools* (5, с. 61); нім. *Dem schlechten Arbeiter ist jedes Beil zu stumpf* (12).

Уявлення про характер професійних якостей, необхідних для успішної діяльності, відображають паремії, у яких запорукою такого успіху виступає фахова спеціалізація (відповідним чином професіонал із досвідом не потребує порад, особливо тих людей, які не є компетентними у відповідній справі чи є значно молодшими за віком): укр. *Знає майстер, що робить* (9, с. 426); *Знає то купець та продавець; Про те зна швець та кравець, що він буде кроїть; Біда, як пироги та швець почне пекти*; англ. *Cooks are not to be taught in their own kitchen* (5, с. 240); *Old foxes want no tutors* (4, с. 209).

Потреба в такій фаховій спеціалізації може отримувати й узагальнене витлумачення – як порада не втручатися в чужі справи: укр. *Швець знай своє шевство, а в кравецтво не мішайся* (9, с. 426); *Коли сь швець, пильнуй свого копита; Коли не ніп, то не микайся в ризи* (9, с. 425); *Коли не ніп, так і в шати не одягайся; Не ніп – не сунься в ризи: не сунь голови, куди не лізе; Коли не коваль, то й рук не погань* (9, с. 426); *Як не коваль, так і кліщів не погань; Не нам пона судить – нехай його Бог судить* (9, с. 427); *Не наше діло – понове, не нашого пона – чужого*; англ. *The cobbler must (should) stick to his last* (5, с. 221); *Let every tailor stick to his goose* (4, с. 256); *Let each tailor mend his own coat* (5, с. 602); нім. *Schuster, bleib bei deinen Leisten!* (6, с. 369).

Аналогічне, хоч і не зовсім ідентичне значення «кожному своє», яке стосується й фаху як джерела прибутку, і особистих побажань, пов'язаних зі способом життя, окреслюють прислів'я-синоніми: укр. **Пін** своє, а чорт своє; **Пін** з хрестом, а чорт з хвостом (9, с. 151); **Пін** каже: «ідімо до божниці», а **п'яниця** каже: «ідімо до коримлиці» (9, с. 515); **Пін** живе з олтаря, а **писар** з каламаря (9, с. 47); **Що кому годиться: шляхтичеві** шабля, **мужикові** свиня (9, с. 623) (прототипом створення виразу послужила розмова між шляхтичем і хліборобом, у якій шляхтич, везучи свиню на торг продавати, просив хлібороба обміняти її на шаблю, яку той знайшов; тож під лексемою **мужик** мається на увазі хлібороб, селянин).

Соціальну нерівність через зіставлення різних прошарків населення демонструють українські прислів'я-синоніми **Ігумену** діло, а **братії** зась (9, с. 86); **Що попові** можна, то **дякові** зась; **Що вільно панові**, то не вільно **Іванові**; **То пани**, а ми люди (9, с. 91). З іншого боку, прагнення людей нижчих прошарків суспільства наблизитися до вищих сфер показують такі паремії: укр. **Побраталася свиня з пастухом** (9, с. 145); **Коваль** коня кує, а **жаба** й собі ногу дає; англ. *Every ass thinks himself worthy to stand with the king's horses* – «Кожний осел вважає себе гідним стояти поруч із королівськими кінями» (4, с. 107).

Наявність освіти, професіоналізму все ж не гарантує евентуальних помилок або невдач; узагалі ідеальних, бездоганних людей немає, людині властиво помилятися (часом під впливом несприятливих обставин), що й засвідчують паремії-синоніми: англ. *A good marksman may miss* (5, с. 423); *A good sailor may mistake in a dark night* (5, с. 424); нім. *Auch ein geschickter Arzt heilt nicht alle Wunden* (11, с. 152); *Auch dem geschickten Weber reisst einmal der Faden* (12); *Auch der geschickteste Fuhrmann fährt zuweilen aus dem Gleis*.

Що ж до злочинної діяльності, то тут знаходимо спільне твердження про неминучість покарання за злочин, що поєднує в один синонімічний ряд англійське прислів'я *Every fox must pay with his skin to the flayer* – «Минулась котові Масниця» (5, с. 308) та німецьке *Dem größte Dieb der größte Strick* – «Найбільшому злодію – найтовща мотузка» (7, с. 46). При цьому зауважується, що це покарання не завжди є справедливим: укр. **Коваль** зогрішив, а **шевиця** повісили (9, с. 205); **Воля Божя**, а суд царів (або панів) (9, с. 207); англ. *Little thieves are hanged, but great ones escape* (5, с. 616); *We hang little thieves and take off our hats to great ones* (4, с. 132); нім. *Der Herren Sünde, der Bauern Buße* – «Пани грішать, селяни спокутують» (7, с. 57) (пор. укр. **пани** б'ються, а в мужиків чуби тріщать); *Kleine Diebe hängt man, große läßt man laufen* (6, с. 125). Цей ряд синонімів демонструє, що покарання часом несуть

невинні люди, а деяким злочинцям, якщо вони наділені владою чи грошима, усе сходить із рук. Таким чином, останні два ряди синонімів можуть вступати в антонімічні відношення за протилежністю позначуваних ідей – «неминучість покарання» – «безкарність».

Згідно з даними пареміологічних фондів досліджуваних мов, пихатість стає властивою людині одразу після досягнення нею вищого соціального стану чи наділення її владою; інакше кажучи, вищий суспільний статус чи більші статки псують людину, про що свідчить такий синонімічний ряд: укр. **Добре дякові**, то й **Бога** забув; **Доти чоловік добрий**, доки його **десятником** не нарядили (9, с. 84); англ. *There is no pride like that of a beggar grown rich* (4, с. 29); нім. *Demütiger Mönch, hoffärtiger Abt* (7, с. 48); *Ein reicher Bauer kennt seine Verwandten nicht*.

Твердження про те, що все минає, а доля людська є змінною, виражає такий синонімічний ряд: укр. **Був колись лісничим**, а тепер нічим, **Був колись хазяїн**, а тепер бовкнуном їздить (тобто збіднів, «їздить одним волом») (9, с. 729); **Сьогодні пан**, а завтра пропав (9, с. 92); **Heute Kaufmann, morgen Bettelmann** – «Сьогодні купець, завтра жебрак». Думка про те, що багатство не вічне, фортуна може відвернутися й людина втратить свої позиції в соціальній ієрархії, трансформується в загальнофілософський смисл «ніщо не вічне».

Проаналізований нами паремійний матеріал виявив в основному семантичні співвідношення синонімічного характеру, натомість серед уже наведених прикладів антоніми є радше винятком. Водночас ми можемо навести приклади синонімічних паремій, які позначають певні характеристики особистості в їх прямо протилежних виявах (тобто як позитивних, так і негативних), пор. паремії на означення добрих і лихих господарів: 1) укр. **Добрий хазяїн** рук не покладає (9, с. 449); **У доброго хазяїна** й кішка господина; **За добрим господарем** і худоба сумує (8, с. 72); **Господар** перший встає, останній лягає – **Господар** – що свині пропав (9, с. 450); **Хоче бути хазяїном**, а не вміє коневі хвоста зав'язати (8, с. 73); **Господар** з тебе кепський, як з собачого хвоста сито (8, с. 72); **Поганий господар** і в своїй хаті змокне; 2) **У доброї господині** і півень несеться (8, с. 73); **У хорошої хазяйки** хата – то повна чаша – **Господиня**: три городи, одна диня (або .. на весь город одна диня) (9, с. 478) (про ліниву господиню, що не засадила город); **Господиня** **Магда** по припечку гайда; **Се Химка хазяйка**.

Протиставлення «хороший – поганий» щодо конкретніших родів занять виражають такі паремії: укр. **Хороші коровайниці** хороши коровай бгають – **Ледаякого бортника** й мед ледачим пахне; **Добрий жнець** не питає, чи широкий загінець – **Злому жнецеві** кожний серп злий.

Серед англійських паремій нами виявлена пара, що протиставляє необхідність чи навпаки, непотрібність порад і напучувань для фахівців із різним досвідом: «професіонал із досвідом не потребує порад» (пор. вище *Cooks are not to be taught in their own kitchen*) – і навпаки, «початківцю, недосвідченій людині треба мати доброго радника» (*A young trooper should have an old horse*).

Натомість більш поширеним явищем є вживання одиниць із протилежним значенням у структурі паремій, що виступає одним із джерел синонімічності. Приміром, ідею необхідності старанно працювати задля досягнення результату виражають українські прислів'я *Де господар добре робить, там і поле добре родить* (8, с. 72) і *Де господар не ходить, там нивка не родить* (9, с. 328) (*робить – не ходить; родить – не родить*). Спільне значення «своє має перевагу над

чужим» мають українські паремії *Чужа хата гірше ката* (9, с. 428) та *У своїм добрі всяк хазяїн* (*чужий – свій*).

Отже, паремії часто вступають у синонімічні відношення, утворюючи ряди синонімів чисельністю від двох до сімнадцяти членів. Синонімічні ряди групуються довкола певних семантичних рубрик. Найчастіше такі ряди виражають характеристику особистості, морально-етичні й соціальні цінності, характерні для національного характеру українців, англійців і німців. Слід також підкреслити, що в поле зору паремійних синонімів потрапляють і відношення між зовнішніми та внутрішніми рисами й характеристиками людей.

Антонімія на рівні цілісного значення в цілому не є характерною. Частим є контраст як стилістичний засіб, дослідженню якого будуть присвячені подальші розвідки.

Література

1. Алефиренко Н.Ф. Фразеология и паремология : [учебное пособие для бакалаврского уровня филологического образования] / Н.Ф. Алефиренко, Н.Н. Семененко. – М. : Флинта : Наука, 2009. – 344 с.
2. Бечко Я.В. Функціонування полісемантичних слів із термічним значенням у фразеологічному контексті (на матеріалі англійської, німецької та української мов) : [монографія] / Я.В. Бечко. – Умань : Сочинський, 2013. – 218 с.
3. Сніцар І.В. Типологічні особливості фразеологічних синонімів в англійській і українській мовах / І.В. Сніцар, В.О. Співачук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка: наук. журн. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – Вип. 38. – С. 142–145.

Словники та довідкова література

4. Англо-американські прислів'я та приказки : [посібник для студ. та викл. вищих навч. закладів] / авт. О.Ю. Дубенко. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 416 с.
5. Англо-український фразеологічний словник / уклад. К.Т. Баранцев. – 3-те вид., стер. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2006. – 1056 с.
6. Немецко-русский фразеологический словарь / сост. Л.Э. Бинович, Н.Н. Гришин. – М. : Русский язык, 1975. – 656 с.
7. Перлини народної мудрості. Німецькі прислів'я та приказки : [посібник для студ. та викл. вищих навч. закладів] / авт. О.Ф. Кудіна, О.П. Пророченко. – Вінниця : Нова книга, 2005. – 320 с.
8. П'ять тисяч прислів'їв та приказок / Уклад.: Л. Вознюк. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2010. – 224 с.
9. Українські приказки, прислів'я й таке інше / уклад. М. Номис, упоряд., приміт. і вступна ст. М.М. Пазяка. – К. : Либідь, 1993. – 768 с.
10. Dictionary of Proverbs / G. Apperson, M. Manser. – UK, Hertfordshire : Wordsworth Editions, 2007. – 656 p.
11. Deutsches Sprichwörter Lexikon / K.F.W. Wander. 5 Bände. – Leipzig : Brockhaus, 1867–1880. – 1. Bände. – 1867. – 1802 S.
12. Wikiquote. Deutsche Sprichwörter [Електронний ресурс]: – Режим доступу : https://de.wikiquote.org/wiki/Deutsche_Sprichwörter.